

KELETKARÉLIA

ASKANDINÁV-FÉLSZIGET Finnországgal, Keletkaréliával és a Kola-félszigettel együtt alkotja azt a nagy északeurópai földrajzi egységet, amelynek W. Ramsay, a neves finn geológus 1899-ben a Fenno-Skandia nevet adta. Fenno-Skandia az euráziai kontinenssel Keletkarélia révén érintkezik, amelynek területe mintegy 110.000 km² kiterjedésű; nyugat felé, mivel szerves része Fenno-Skandiának, Keletkaréliának nincsenek természetes határai; nyugati határának az 1939 előtti finn-orosz határvonalat tekintik; kelet és dél felé azonban jól elkülöníthető, ahol a Ladoga-tó és az Onega-tavat a Ladogával összekötő Syväri (Svir) folyó, majd pedig az Onega-tó és a Fehér-tenger választja el az euráziai kontinenstől. Északon Keletkaréliához a Kola-félsziget csatlakozik. Az első világháború kitöréséig Keletkarélia nem igen hallatott magáról; ezen, az orosz birodalom északnyugati csücskében fekvő, a külvilágtól a kezdetleges közlekedési viszonyok

miatt meglehetősen elzárt területen a finnek zavartalanul élhettek ősi hagyományaik szerint, szájhagyományaikban megőrizve egy évezredes kultúra örökségét, a Kalevalát, melynek legnagyobb részét itt gyűjtötték össze.

Az orosz birodalom összeomlását követő forradalmak szele Keletkaréliába is eljutott és alig néhány hónapra rá, hogy 1917 decemberében Finnország kinyilvánította függetlenségét, a keletkaréliek is fegyvert fogtak, hogy a bolsevistáktól megszabaduljanak és kivívják szabadságukat. A felkelők 1918 márciusában Finnországhoz fordultak segítségért, de mivel a finnországi harcok akkor még nem értek teljesen véget, a finn kormány csak kisebb csapatokat tudott Keletkarélia északi részébe küldeni. Finnország hathatós beavatkozását nagyban akadályozta, hogy a keletkaréliek kérdése a nagyhatalmak beleszólása következtében nemzetközi viszályá fajult. A finn függetlenségi küzdelmet támogató német csapatok finnországi tartózkodása nyugtalanságot keltett a szövetségesekben, akik attól féltek, hogy a németek az Oroszországban uralkodó zűrzavart felhasználva valamilyen módon ráteszik a kezüket a fontos északoroszországi kikötőkre, elsősorban Murmanszakra, hogy ott tengeraltjárók részére támaszpontot rendezzenek be. Ennek megelőzésére, valamint pedig az archangelszki fehér-orosz kormány támogatására — amely ellenforradalmi kormány a németek elleni harc folytatása mellett volt — expedíciós hadsereg kiküldését határozták el a szövetségesek. 1918 júliusában Maynard angol tábornok vezetése alatt Murmanszknál szövetséges csapatok szálltak partra, akik a fehér-orosz hatóságokkal egyetértésben hozzáláttak azoknak a hadműveleteknek előkészítéséhez, amelyek célja egyebek között Keletkaréliának a vörös csapatoktól való megtisztítása volt.

Maynard tábornok nem becsülte le a keletkaréliek kérdés jelentőségét, már csak azért sem, mert az 1541 km hosszú Murmanszk vasútnak túlnyomó része — mintegy 1000 km — Keletkarélián visz keresztül; a bolsevisták elleni előnyomulást pedig a vasútvonal mentén tervezték. Maynard ezért arra törekedett, hogy a helyi lakosság bizalmát magának biztosítsa és őket a bolsevisták elleni küzdelemben a saját céljaira használja fel. A keletkaréliek finnek kezdetben támogatták Maynard tábornokot abban a hiszemben, hogy a szövetséges hatalmak révén függetleníteni tudják magukat az orosz birodalomtól. Alakult is egy ú. n. karéliek légió, amely csatlakozott a szövetséges csapatokhoz. Később azonban Maynard tábornok fehér-orosz követeknek, különösen pedig Jermolovnak, a Murmanszk vidék orosz parancsnokának befolyására határozottan kijelentette, hogy nincsen módjában Keletkaréliának az orosz birodalomtól való elszakadását támogatni. Ezek után a karéliek légió nem volt hajlandó tovább harcolni, amiért is nagy részüket le is fegyverezték. Hogy azonban Maynard tábornok a keletkaréliek kérdésben nemcsak a szélsőséges orosz álláspontot ismerte, bizonyítja a murmanszki expedícióról szóló emlékiratának (The Murmansk Venture. London, Hodder-Stoughton) az a része, ahol Finnország szerepével foglalkozva megemlíti, hogy „az ott tárgyalandó politikai kérdések megvitatásánál a helyzet megértését elősegíti, ha tekintetbe vesszük először azt, hogy Keletkarélia Finnországhoz tartozott, amíg Nagy Péter cár 200 évvel ezelőtt nem anektálta, másodszorban pedig azt, hogy a keletkaréliek 1919-ben függetlenségüket kinyilvánították, vagy legalább is szabadulni akartak attól, amit ők orosz járomnak neveztek". Másfelől azonban Maynard könyvéből az is világosan kitűnik, hogy ő Finnország törekvéseit a keletkaréliek kérdéssel kapcsolatban teljesen félreismerte. Ezzel magyarázható az, hogy 1919 tavaszán, mikor a Maynard által megszervezett seregek a szovjet csapatokat dél felé nyomva már messze bent jártak Keletkaréliában, a valamivel délebbre operáló finnországi önkéntesekből és keletkaréliek felkelőkből álló csapatok együttműködésüket May-

nardnak felajánlva, teljes visszautasításban részesültek. Sőt az angolok azt követelték, hogy a bolsevistáktól megtisztított keletkaréliai területeket haladéktalanul adják át a fehér-orosz hatóságoknak. Ilyen alapon természetesen együttműködés nem jöhetett létre és ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Keletkaréliát nem lehetett a bolsevista csapatoktól felszabadítani. 1919 nyarán Maynard seregei megkezdték a visszavonulást és októberben a szövetségesek csapatait Murmanszknál behajózták és elszállították.

A szövetséges csapatok eltávozása után Keletkarélia északi részében — amely a szabadságmozgalmak középpontja volt — a még 1919 elején megalakult Karéliai Nemzeti Bizottság gondoskodott a rend fenntartásáról és a közügyek vezetéséről. 1920 elejéig meglehetősen nyugalom uralkodott addig, amíg a szovjetcapatoknak sikerült az archangelszki fehér-orosz kormány seregeit széjjelszórni. A bolsevisták ezután megkezdték a benyomulást Keletkaréliába is, mialatt Uhtua városában egy nagyszabású nemzetgyűlés a kis nemzetek önrendelkezési jogára hivatkozva kimondotta Keletkarélia elszakadását az orosz birodalomtól és felszólította a moszkvai kormányt a szovjet csapatok haladéktalan visszavonására. A vörös seregek tényleg vissza is vonultak, de nem sokkal utóbb újra megkezdték az előnyomulást és a nyár folyamán már csaknem egész Keletkaréliát megszállták. A Finnországba menekült nemzetgyűlésből alakították meg későbbben a Karéliai Központi Kormányt, amelynek feladata volt a nemzetközi figyelmet a keletkaréliai kérdésre terelni és az igazságos megoldást előmozdítani. A keletkaréliaiak ismételtlen Finnországhoz fordultak segítségért, amely már 1920 júniusában az észtországi Tartuban béketárgyalásokat kezdett a Szovjet-Unióval. Finnország a béketárgyalásokon mindent elkövetett, hogy mentse, ami menthető, de végül kénytelen volt Keletkaréliáról lemondani. Annyit lehetett csak elérni, hogy a Szovjet-Unió egy külön záradékban ünnepélyes ígéretet tett a keletkaréliai finnek önrendelkezési jogának tiszteletbentartását illetően és több kedvezményt ígért meg; az ígéretet azonban csak papíron maradtak. Az elkeseredett karéliai finnek bár külső segítségre nem számíhattak és esélyeik a túlerővel szemben alig voltak, jogaik érvényesítésére mégis fegyvert ragadtak; néhány száz finnországi önkéntes támogatásával 1921-ben megkezdték a harcot a megszálló szovjet csapatok ellen. A fegyveres felkelést a bolsevisták csak 1922-ben tudták véglegesen elfojtani.

A fegyverek zaja elült, de a béke csak látszólagos volt és a szovjet terror egyre fokozódott. Finnország javaslatot tett Moszkvában, hogy Keletkaréliába megfigyelőt küldhessen ki, aki a tartui békeszerződésben foglalt szovjet ígéretet betartásáról meggyőződhetne. Ez a finn javaslat a legridegebb elutasításban részesült. Mivel a Szovjet-Unióval való közvetlen tárgyalások eredményre nem vezettek, a karéliaiak a finn kormány támogatásával a Népszövetséghez fordultak a sérelmek orvoslásáért. Bár holland, belga, dán, svéd, német és norvég nemzetközi jogi szaktekintélyek is elismerték a finn álláspont jogosságát, a Népszövetség tartózkodott a határozott állásfoglalástól, arra való hivatkozással temetve el az ügyet, hogy a Szovjet-Unió nem tagja a Népszövetségnek.

Így a Szovjet-Unió szabad kezet kapott Keletkaréliában, ahol gondoskodott arról, hogy ez a katonai szempontból számára jelentős terület hatalmi törekvéseit megfelelően szolgálja. Az Atlanti-óceán felé való terjeszkedéstől, amely már a cári birodalomnak is régi óhaja volt, a szovjet hatalom sem idegenkedett. Észak-Európában a szovjet nyugat felé való terjeszkedésének a legnagyobb akadályt Finnország jelentette, amely függetlenségének kivívása óta úgy gazdasági, mint szellemi téren bámulatos fejlődésen ment keresztül és Fenno-Skandiában a nyugati kultúra végváraként meredt a vörös veszedelemmel szemben. A kezdetben elég gyöngye lábakon álló Szovjet-Unió nem gon-

dolhatott arra, hogy erőszakos eszközökhöz nyúljon, azonban rendelkezésére állott egy igen hathatós fegyver, a kommunista propaganda. A vörös eszméknek Finnország felé való terjesztésére Keletkarélia igen alkalmas ugródeszkát jelenten a Szovjet-Uniónak. A tartui békében megígért önrendelkezési jog helyett autonóm szovjet köztársaság lett Keletkaréliából. Bár a hivatalos nyelv finn volt, a helyi lakosság a közügyek irányításából ki volt zárva és a hivatalokat a Finnországból átmenekült kommunistákkal töltötték be. A köztársaság fővárosában, Petroszkóban, amely ma az Aänislinna nevet viseli, nagy rádióállomást létesítettek; ez finn nyelven adott és elsősorban a Finnország felé irányított propagandaháború céljait szolgálta. A propagandaháború sikerének előmozdítására a Szovjet-Unió egyidejűleg jelentős gazdasági nyomást is gyakorolt az északkeurópai államokra azáltal, hogy óriási mennyiségű fát dobott dömping-áron a világpiacra. Ez különösen Finnországot és Svédországot érintette érzékenyen, hiszen az ő külkereskedelmi forgalmuk nagyrészt erdőgazdasági termékeik elhelyezésétől függött. Az erdőben rendkívül gazdag Keletkaréliában a szovjet hatalom valóságos fegyvergyárat rendezett be, ahol hatalmas munkatáborokban dolgoztatta a politikai foglyok tízezreit, és ezeket erdőirtással, vasút- és csatornaépítkezéseknél foglalkoztatta. 1930 után, mikor már nyilvánvalóvá vált, hogy a hosszú évekig Finnország megejtésére folytatott propagandaháború nem vezetett a kívánt eredményre, sőt a finn kommunista párt működését is betiltották, a szovjet hatalom északkeurópai terjeszkedési politikájának új fejezete kezdődött; most már a propagandaháború másodlagos fontosságúvá süllyedt.

A Szovjet-Unión végigszárguló „tisztogatási“ hullámok 1935 után Keletkaréliába is eljutottak, ahol valóságos finn üldözésben nyilvánultak meg. A finn származású szovjethivatalnokokat csak úgy mint sokakat a lakosság köréből, minden különösebb indoklás nélkül ezerszámra börtönöztek be vagy deportáltak. A finn nyelv használatát, ahol csak lehetett, visszaszorították, és az oktatás tiszta orosz nyelvűvé lett. A „tisztogatási“ folyamatokkal egyidejűleg megindultak a nagyszabású katonai fontosságú építkezések Keletkaréliában. Munkaerőben nem volt hiány, hiszen a politikai foglyok száma egyre növekedett. A Szovjet-Unió arra törekedett, hogy Finnországot, amelyet keleti szomszédjától egy 1450 km hosszú sztratégiai szempontból kedvezőtlen határvonal választott el, katonai nyomás alatt tudja tartani és ha háborúra kerülne a sor, a szovjet haderőket a Finn-öböltől a Jeges-tengerig az egész finn határ hosszában minél gyorsabban fel tudja vonultatni. Ilyen természetű katonai terveknek előkészítése nagyarányú út- és vasútépítési munkálatokat igényelt, tekintve, hogy Keletkarélia járhatatlan őserdővel és tavakkal borított nyugati része igen kezdetleges közlekedési viszonyok közt élt. A finn határ felé vivő vasút- és úthálózatnak megépítését tisztán katonai szempontok szerint tervezték, hiszen gazdasági okok nem indokolták. Keletkarélia legfontosabb terméke, a fa ugyanis a kedvezően fekvő víziutak segítségével könnyen és kevés költséggel szállítható.

A finn határral párhuzamosan haladó Murmanszk-vasút korszerűsítésére nagy gondot fordítottak; megvalósították a vonal kettős vágányúra való kibővítését és újabb kiterőket, rakodókat, raktárházakat építettek, hogy nagy hadianyagkészletek tárolása lehetséges legyen. Egyidejűleg megkezdték hat, a Murmanszk-vasútból nyugat felé ágazó mellékvonal építését. A Keletkaréliában folytatott nagyarányú katonai előkészületek 1939-ben már olyan méreteket öltöttek, hogy egyetlen katonai fontosságú vasútvonal kiépítéséhez, amelyet a Fehér-tenger partjától a finnországi Sállá felé terveztek építeni, nem kevesebb mint 100.000 munkást vezényeltek ki, így akarván a vasútvonalat még a tél beállta előtt a finn határig meghosszabbítani. 1939 telén erre a

vasútvonalra támaszkodva indult meg az oroszok nagyarányú offenzívája. Az 1939—40 telén drámai gyorsasággal lezajlott háborúban Finnország egyedül küzdve a nyomasztó túlerő ellen, ha súlyos áldozatok árán is, megőrizte függetlenségét, s így elkerülte a balti államok szomorú sorsát. Bár a háborúval a Szovjet-Únió eredeti célját, a független Finnország felszámolását nem tudta elérni, mégis az 1940 márciusában megkötött moszkvai békében jelentős területi engedmények megadására sikerült kényszerítenie Finnországot; a területi nyereségek révén a szovjet hatalom Észak-Európában újabb, katonai szempontból jelentős területeken vetette meg a lábát és Fenno-Skandiából most már csaknem egész Karélia szovjet kézre jutott. Alig száradt meg a tinta a moszkvai békeszerződés papírján, szovjet részről máris hozzáláttak, hogy Finnországgal a végleges leszámolást előkészítsék; a moszkvai békében kijelölt határ mentén 1940 tavaszán erőd vonalak és katonai támpontok építésébe kezdtek és a katonai előkészületeket Keletkaréliában is megújult erővel folytatták. Az oroszok azonban a téli hadjárat tapasztalatain okulva belátták, hogy Finnország igen kemény dió és szerették volna a döntést nem katonai úton kierőszakolni, abban reménykedve, hogy a háborúban legyöngült Finnországot belülről, a kommunizmus segítségével ejthetik meg. A Szovjet-Únió ezért egy újabb, minden eddigit felülmúló propagandahadjáratba fogott és keletkaréliai politikáját is ennek szolgálatába állította; 1940 tavaszán Szovjet-Karélia a Karél-Finn Szovjet Köztársaság nevet kapta. Hogy az újrakeresztelt köztársaság minél finnebb külsőt kapjon, a koncentrációs táborokból és börtönökből előhozták azokat a finn politikai foglyokat, akiket az 1937 utáni tisztogatások alkalmával fogdostak össze. A finn lett újra a köztársaság hivatalos nyelve és az iskolákban visszaállították a finn nyelvű oktatást. Mindez azonban csak a Finnországban folytatott kommunista propaganda céljait szolgálta és nem a helyi lakosság érdekeit, akik továbbra is a belügyi népbiztosság által irányított kíméletlen terror alatt sínylődtek.

1941 nyarán, a szovjet-német háború kitörésekor Finnországnak a már évszázadok óta tartó kedvezőtlen helyzete keleti szomszédjának imperialista törekvéseivel szemben lényegesen megkönnyebbedett. A szovjet nem fordulhatott teljes erejével a kis Finnország ellen és a finnek ez egyszer — bár még mindig túlerővel állottak szemben — magukhoz ragadhatták a kezdeményezést, hogy véget vessenek az állandó fenyegető nyomásnak országuk keleti határain. A múlt eseményei igazolták, hogy Finnország tartós békét csak abban az esetben biztosíthat magának, ha kelet felé könnyen védhető, természetes határokkal rendelkezik. Azt a természetellenes helyzetet, hogy Keletkaréliát, amely sem földrajzilag sem pedig néprajzi alapon nem különíthető el Finnországtól, egy nagyhatalom pusztán saját imperialisztikus törekvései érdekében sztratégiai céljaira használja ki, meg akarja szüntetni. A Finnország keleti határvidékein foganosított nagyarányú orosz katonai előkészületekről e sorok írójának személyesen is volt alkalmá meggyőződni Keletkaréliának a finn csapatok által már felszabadított részében. A finn határ mentén az őserdőkben irtott, jól kiépített repülőterek egész sora épült és a lakatlan rengetegen át széles, meglepően jó karban tartott utak vezettek a finn határ felé.

A történelem különös ismétlődése következében, akár csak 1918-ban, Anglia a mostani világháborúban is beleszólt a keletkaréliai kérdésbe, megint csak Finnország hátrányára, bár ezúttal az angolok nem szálltak partra Murmanszknál és a beavatkozási kísérletek — legalább is eddig — csak diplomáciai úton folytak. Angliának a keletkaréliai kérdésben 1941 őszén megnyilvánult erős finnellenes állásfoglalása Finnországban nagy megütközést keltett és a sajtó ezt a kérdést állandóan napirenden tartotta. Az

angol eljárás annál is furcsábban hatott, mert az angol közvélemény 1939–40 telén még a megtámadott Finnország mellett tüntetett. 1935-ben az angol kormány félhivatalosa, a „Times“ még éles hangon foglalt állást a keletkaréliai kérdésben, elítélve az ottani bolsevista rendszer túlkapásait és többek között azt írta, hogy ha a Szovjet-Únió megadta volna a tartui békében ígért önrendelkezési jogot a keletkaréliai finneknek, ez a szabadságszerető nép már régen elszakadt volna az orosz zsarnokságtól. 1941-ben azonban az angol sajtó már Keletkaréliáról mint „tisztá orosz terület“-ről írt és nemcsak Anglia, hanem még az Egyesült-Államok is minden rendelkezésükre álló eszközzel Keletkaréliának már eddig megszállott területeinek kiűritésére akarták kényszeríteni Finnországot.

A finneknek azonban, az 1918-as és a későbbi eseményeken okulva, eltökélt szándéka a vörös imperializmust Fenno-Skandiából nemcsak kiszorítani, hanem esetleges visszatérését is megakadályozni az új, katonai szempontból kedvezőbb határvonal elérésével, amivel egyidejűleg rendeződnék a szovjet uralom alatt maradt finnek sorsának kérdése is. A jelenlegi finn álláspontot híven tükrözi vissza egy neves finn történész, Jaakkola egyetemi tanár, 1941 őszén megjelent könyvében, amelyben részletesen foglalkozik Finnország keleti határvidékeinek problémáival; Jaakkola szerint a Finnország és Oroszország közötti kapcsolatok természetes rendeződése és a keletkaréliai kérdés végleges megoldása a következő két alapvető követelés teljesítésétől függ:

1. A Szovjet-Únió lemond a moszkvai békediktátumban megszerzett területeken kívül Kelet-Karéliáról és a Kóla-félszigetről addig az új határvonalig, amely a Ladoga-tó és a Fehér-tenger közötti vízrendszerből délre és keletre esik.

2. Haladéktalanul népességcserét hajtanak végre, amelynek segítségével Finnország az új határán kívül maradt finneket visszatelepítheti és viszont Oroszország visszafogadja a Finnországnak átadandó területen lakó idegen nemzetiségű lakosságot.

LOVÁSZY PÉTER